

Hans Wilhelm Haussig, **Die Geschichte Zentralasiens und der Seidenstraße in vorislamischer Zeit**, 2. baskı, Darmstadt 1992, XII+322 sayfa+ 2 harita, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Grundzüge Band 49, ISBN 3 - 534 - 07869 - 1

İpekyolu, bilindiği gibi Antakya ve Suriye sahillerinden başlayarak Hazar Denizi'nin güneyinden Belh'e ve oradan Pamir'i geçerek Kaşgar'a ve Hotan üzerinden Çin'e ulaşan büyük ve önemli bir ticaret yoludur. Bunun dışında yine Çin'den başlayıp Turfan- Urumçi yönünde uzanan Kuzey yolu ve Çarklık'tan geçerek Kaşgar'a ulaşan Güney yolu da asırlarca Uzak Doğu ile Batı arasındaki ticareti sağlayan, Çin'den başlayıp Batı'ya uzanan iki büyük güzergah olma özelliğine sahiptir.

İpekyolu başta Çin'in ipeğini , Hindistan'ın baharatını ve kıymetli taşlarını Avrupa'ya taşıyan önemli bir ticarî yol olmuş, iktisadî ehemmiyetinden dolayı tarihi seyir içersinde birçok devletin bu güzergâhı kendi kontrollerinde tutmak için mücadelesine sebep olmuştur.

İktisadî, siyasî ve kültürel önemine binâen, hakkında özellikle Avrupa'da birçok araştırma yapılmış olan İpekyolu'nun tarihi gelişimi, H.W. Haussig tarafından kaleme alınan **Die Geschichte Zentralasiens und der Seidenstraße in vorislamischer Zeit** (İslamiyetten Önce İpekyolu ve Orta Asya Tarihi) ile **Die Geschichte Zentralasiens und der Seidenstraße in islamischer Zeit** (İslamî Dönemde İpekyolu ve Orta Asya Tarihi) adını taşıyan iki ayrı eserde incelenmiştir. Biz bu yazımızda yazarın birinci kitabını ele alıp ikinci eserini başka bir yazımızda tanıtacağız.

Die Geschichte Zentralasiens und der Seidenstraße in Vorislamischer Zeit adını taşıyan eserinde konuyu iki ana başlık altında toplayan yazar, giriş (s. V-X) ve önsözden (s XI-XII) sonra İpekyolu'nun oluşumu ve gelişimini inceleyen ilk bölümü (s.1-182) kaleme alıyor.

İpekyolu hakkındaki ilk bilgilerin anlaşılması için mitolojinin önemine değinen (s.3-10) yazar, Orta ve Doğu Asya'ya uzanan güzergâh ile ilgili Yunan ve Latin kaynaklarında geçen ilk haberlere temas ederek, Kuzey Yolu'nun tarih öncesi durumu, bu güzergâh üzerinde Çin ile Grekler arasında cereyan eden münasebetler hakkında bilgi verdikten sonra (s.11-19), Güney Yolu'nun ortaya çıkması ve bu oluşumda daha önce mevcut yolların birleştirilmesinin önemine işaret etmektedir (s.20-25).

Çin ile Batı arasındaki ticarî münasebetlerin gerçekleşmesini sağlayan şartlar arasında, İpekyolu ile bağlantısı olan devletlerdeki iktisadî ve sosyal gelişmeler, İskit ve Kimmerler'in Batı'ya göçleri ve bunların konaklama yerlerinin önemi , Kuzey ve Güney Yolu'nun konaklama yerlerinde tarım ve hayvancılığın durumu, hükümdarlar arasında elçilerin gidip gelmesi gibi hususları sayan ve bu konularda izahlarda bulunan yazar (s.26-53), Tarım Havzası ve civarında kurulan devletlerin Çin ile Batı arasındaki ticarî münasebetlere etkisini ve ham ipeği işleme tekniğinin Batı'ya transferini 53. - 56. sayfalarda izah ediyor.

Çin kültürü ve dinî inanışı ile ipek üretiminin alâkası, Çin ipeğinin diğer ipek türlerinden farkı ve Çin'in çeşitli yerlerinde ipek manufakturacılığının oluşması hususlarında bilgi veren müellif (s.57-58), Çin ipeğinin ihracını hazırlayan sebepleri, ipek ithalinin gerçekleşmesi ile Batı'da yaşanan gelişmeleri, gümrük büroları ve malların kontrolü hususunu 58.-80. sayfalarda ele alıyor.

Çin'de ipeğin işlenme tekniği, dokuma sanayiindeki yeri ve ipek üretiminde Budizm ve Hristiyanlığın etkisi incelendikten sonra (s.80-86), İpekyolu üzerinde Runen yazı şeklinin yayılması konu ediliyor (s.88-89).

İpekyolu'nun oluşmasında esaslı rol oynayan hususlar olarak, Çin'in kuzeye doğru yayılmasını, İskitler'in Orta Asya'ya geri dönmesini, Büyük İskender ve Achemidler tarafından gerçekleştirilen askerî hareketleri gösteren ve bu konularda bilgi veren yazar (s.100-106), Güney Rusya'da İpekyolu'nun başlangıcını ve Hindistan güzergâhını 106-112. sayfalarda inceliyor.

Çin'in Tarım Havzasını işgalinden sonra Batı'ya doğru yayılma girişimleri ve Part-Çin çatışması, Orta Asya'da yeni devletlerin kurulmasıyla meydana gelen gelişmeler 113.-138. sayfalarda konu edildikten sonra, Hunlar'ın ortaya çıkışı ve İpekyolu üzerindeki etkileri anlatılıyor (s.139-160).

Orta Asya'da çeşitli Türk boylarının hakim olmaya başlamasıyla siyasî ve iktisadî alanlardaki gelişmeleri 161-175. sayfalarda inceleyen müellif, eski Türk yazı sisteminin gelişmesi, Orta Asya'daki ödemeler sisteminde Türkler'in rolü, Türk zanaatkarlar, İran ile Çin arasında kültür etkileşimi vazifesi gören Türk devletlerini 175-182. sayfalarda ele alıyor.

Eserinin ikinci bölümünü, İpekyolu ve Büyük Dinler başlığıyla kaleme alan yazar, Budizmin Tarım Havzası, Orta Asya ve Çin'de yayılması, İpekyolu vasıtasıyla Batı'ya ulaşması ve Batı sanatına etkileri, İslâm ve Hristiyan dünyası üzerindeki tesirlerini inceledikten sonra (s.185-217), Hristiyan misyonerler ve İpekyolu üzerindeki cemaatleri konu ediyor. Orta Asya'da Nesturiler'in öncüleri olarak Pers Hristiyanlarına ve İpekyolu'nun Kuzey güzergâhı üzerinde Hristiyanlığı yayma gayretlerine temas edildikten sonra (s.218-220), Pers Hristiyanlığı'nın Çin'deki izleri, batılı Hristiyan misyonerlerin Orta Asya ve Çin 'deki faaliyetleri ve Hristiyanlığın İpekyolu güzergâhında yayılması hususunda Moğollar'ın rolü konu ediliyor (s.220-231).

İpekyolu üzerinde ve Çin'de Maniizm taraftarlarının faaliyetleri üzerinde durulduktan sonra (s.232-241), İslamiyetin İpekyolu için önemi başlığı altında Gilan ve Taberistan bölgelerinde ve Orta Asya'daki yerli hanedanların durumu için İslâm fetihlerinin önemi, İslâm halifelerine karşı koyan İran'lı dinî güçler ve Orta Asya'da İslâm'a karşı direnmeler ele alındıktan sonra (s.242-247), Müslümanların diğer dinlere karşı tutumu, Türkler'in İslâmiyeti kabulü ile ortaya çıkan gelişmeler (s.248-257) inceleniyor. Yazar, eserin sonunda sünnî İslâmın tesisinde Gazneliler, Karahanlılar ve Selçuklular'ın rolü üzerinde duruyor (s.258-264).

Eserin sonunda bibliyografya (s.265-282), 283-285. sayfalarda ikinci baskıya yapılan bir ek, indeks (s.287-322) ve iki harita bulunuyor.

Sonuç olarak yazar Çin ile Batı arasında kültür köprüsü vazifesi görmesi açısından İpekyolu'nun önemine ve kültürel unsurların taşınmasında göçlerin ve göçebelerin rolüne işaret etmektedir. Ayrıca tacirlerin menşei ve taşıdıkları mallara bağlı

Hans Wilhelm Haussig, Die Geschichte Zentralasiens und der SeidenstraÙe

olarak kültürel ve sosyal hareketler değerlendiriliyor. İpekyolu boyunca yaşıyan toplulukların sosyal durumlarına ve farklılıklarına dikkat çekilmektedir.

Zengin bir bibliyografyaya sahip olan eserin, konu ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılaraya kaynak açısından da ışık tutacağı kanaatini taşıyamaktayız.

Mehmet Ersan